

Protestáns német és németalföldi egyetemeken végzett magyar orvosok a 17. és a 18. században

A közép- és kora újkori orvosi gyakorlat nemcsak az egyetemet végzett orvosok kötelessége volt, de ebben részt vettek a céhekben képzett sebészek és a gyakorlati tudással rendelkező bábák is. Az akadémiai képzésben részesült orvosdoktorok főleg Itáliában, majd a 14–15. század már közép-európai egyetemeken is (Prágában, Bécsben és Krakkóban) tanultak, bár ezek színvonala még nem közelítette meg az itáliai egyetemek színvonalát, a jelöltek ezeken az egyetemeken csak belekezdtek a medicina tudományába, végül Itália legkülönbözőbb egyetemein szerezték meg diplomájukat. A reformáció hatására Németalföldön és több német fejedelemség területén jó néhány egyetem létesült, amelyeken – éppen a reformáció hatására – fontos szerepet játszottak a természettudományos ismeretek, amelyeket már a természetfilozófia részeként oktattak. Ezek a természettudományos ismeretek a karteziánus filozófia részeként jutottak el hazánkba és terjedtek el a protestáns értelmiségi körökbe és iskolákba. Itt kell említeni, hogy a katolikus oktatást az arisztotelészi filozófia határozta meg, csak 1777-től a piaristák realiskoláiban vezették be a természetfilozófiai ismeretek oktatását. Az újszerű természettudományos gondolkodás átforgalmazza az orvostudományt, a kémia, a fizika, az ásványtan, az állattan, részben a matematika is részévé vált az oktatásnak. Tanulmányozzák az egészséges és megbetegedett szervezet (élettan és kórelletan) működését, az emberi test tüzetes vizsgálatát.

A reformáció elterjedése és az újszerű természettudományos szemlélet meghonosodása után a német és a németalföldi egyetemeken megnövekedett a magyarországi hallgatók száma, akik nemcsak teológiát jöttek tanulni, hanem jelentős számban iratkoztak be az orvosi karra is. Csak példaként a 17./18. században a németalföldi egyetemeken 97 magyar hallgató folytatott orvosi tanulmányokat, elsősorban Utrechtben és Leidenben, a modern medicina e két fellegvárán. Itt megteremtették a botanika és az anatómia oktatásának feltételeit, létrehozták a botanikus kertet, 1597-ben megépítették a „Theatrum Anatomicum”-ot, ahol már boncolásokat is végeztek. Megkísérelték a klinikai oktatás bevezetését, a leideni Cecilia-kórházban bevezették a betegágy melletti vizsgálatot, egyben közölték a betegségek okait, terápiáját. A század nagy eredménye lett, hogy a spekulatív módszerek helyett teret nyertek a kísérleti alapon nyugvó megfigyelések, megjelentek a mérőeszközök (hőmérő), a mikroszkóp, a középkori disputálás helyett a gyakorlati képzés. Az orvosi érdeklődés középpontjába az ember, az élő szervezet folyamatos megfigyelése került, a megfigyelés átvette a spekuláció szerepét. A hallgatóknak részt kellett venni boncolásokon, a betegkezeléseken. A protestáns orvosi karokon ismertették elsőnek a vérkeringés tanát, a karteziánus élet- és kórtant, a jatrokémiai és jatrofizikai szemléletet. A jatrokémiai (iatrokémiai) az első orvosi kémiai irány volt, amely a bajok forrását kémiai alapon is kereste, ennek megfelelően gyógyszereket állított elő. Apáczai Csere János 1653-ban Utrechtben megjelent Magyar Encyclopediája jó összefoglalása az új orvosi szemléletnek és gyakorlatnak.

A modern szemlélet kialakulásának másik nagy területe Descartes élettani megfigyelései voltak, miszerint az emberi és állati életműködés reflexes jellegűek. Descartes szerint az állatoknak nincs lelkiük, így életműködésük reflexes tevékenység. Az embereknél, hasonlóan az állatokhoz, bizonyos tevékenységek automatikusan mennek végbe. Ez a

dualizmus jelentkezik Apáczai Magyar Encyclopediájának orvosi fejezetében, amikor az emberi lény két attribútumáról, a testről és a lélekről értekezik, amelyek nem változnak. Ugyancsak lényeges a jatrokémia, amely Descartes-tal szemben az emberi szervezet működését nem mechanikusnak, hanem kémiai folyamatnak tekintette. Például a gyomor tevékenysége nem mechanikus, hanem kémiai erjedés, hiszen az emésztés olyan folyamat, amikor a táplálék vérré válik. A jatrokémiai irány követői gyógyszerekkel kívánták beavatkozni a testi betegségek kémiai folyamatába, például elképzelhetőnek tartották a pestis gyógyszerekkel való kezelését is. Szerintük a kémia az a tudomány, ami az orvosságok helyes mennyiségével képes gyógyítani.

(Az orvosi szemlélet változása) A betegségmegfigyelésekből formálódott ki a klinikai szemlélet, amelynek megalapozói az angol Thomas Sydenham (1624–1689) és a holland Hermann Boerhaave (1668–1738) lettek. Nagy hangsúlyt fektettek a klinikai esetek pontos megfigyelésére, leírására, összehasonlítására, a tünettani összegzésére. Ezzel megteremtették például a medikusok betegágy melletti oktatását, amely megalapozta a klinikai orvoslás szemléletét. Az európai orvostudomány legnagyobb hatást e két férfiú, Sydenham és Boerhaave gyakorolta. Boerhaave-t 1701-ben nevezték ki a leideni orvosi kar professzorának, szemléletével megújította a holland egyetem elméleti és gyakorlati orvostudományát. A betegágy melletti oktatásnál fontosnak tartotta az anamnézis felvételét, a hőmértékelést, gondosan elemezte a betegek patológiáját, általában növényi eredetű gyógyszereket alkalmazott. Boerhaave-nak sok magyar tanítványa volt, amit bizonyít a korabeli magyar orvosi irodalom és orvosi levelezés. Hatása jól nyomon követhető a bécsi egyetem orvosi karán, elsősorban Gerard van Swieten (1700–1772) emelendő ki, aki nemcsak tanítványa és munkatársa volt, hanem időnként helyettesítette az egyetemi órák megtartásában. Tanszékét katolikusként nem örökölhette meg, így 1745-ben elfogadta a bécsi udvar meghívását. Van Swieten újította meg a bécsi orvosi kar tantervét, hangsúlyozta a gyakorlati orvostudomány fontosságát, Boerhaave *Institutiones medicinae* (Leiden, 1708) című műve szerint oktatott. Ebben segítette két volt Beerhaave-tanítvány, Anton de Haen (1704–1776) és Nicolaus Joseph Jacquin (1727–1817). A Bécsben tanuló katolikus magyar medikusok Swieten közvetítéssel ismerkedhettek meg a holland mester eszméivel. A 18. századi Magyarországra Boerhaave hatása volt a legnagyobb: az Utrechttben is tanult Perliczy János Dániel, Nógrád vármegye főorvosa 1751-ben olyan kérelemmel fordult a bécsi udvarhoz, amelyben egy orvosi fakultás és egy tudományos akadémia megalapítására tett javaslatot, amellyel orvosolni lehetne a nagy hazai orvoshiányt. Erre a kérelemre választ sem kapott. 1753-ban – a különben vallási szempontból türelmes – Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök egy négykaros egyetem felállítására tett javaslatot Egerben. A megvalósítás tervével Markhot Ferenc Bolognában végzett orvos foglalkozott, akivel Perliczy felvette a kapcsolatot, indítványára Markhot 1767-ben azt javasolta, hogy az orvosi kar elvégzését a filozófia fakultás végzőseinek kellene kötelezővé tenni. 1769-ben az egri irgalmasok kórházában elindult orvostudományt Markhot és Perliczy közösen irányították, Eszterházy Károly püspök engedélyével Boerhaave *Institutiones Medicinae*-jének alapján szervezték meg, kiegészítve Van Swieten és Albrecht Haller eredményeivel. Sajnos az oktatás 1774–1775-ben – érdeklődés hiányában – megszűnt, viszont Eszterházy püspök jeles orvosi könyvgyűjteménnyel – többségében protestáns orvosok feldolgozásával – gyarapította az egri érseki könyvtárat.

(Orvosok a középkori magyar államban) Előljáróban meg kell említeni, hogy a tanult emberek száma a középkorban nagyon csekély volt. Ez az általános tudatlanság az egyházat és a közigazgatást is érintette, amely állapot a 15. század végéig fennállt, főleg a világi (laikus)

személyek vonatkozásában. Egészen más képet mutat a királyi udvar és a primási aula, ahol többségében művelt emberek dolgoztak (a kancellárián, a különböző szintű bíróságokon), de aránylag nagyobb számban voltak jelen a külföldről meghívott orvosok is. Az egyház fenntartása alatt működött iskolák közül kiemelkedett a veszprémi studium generale, azaz a káptalani iskola, amit feltehetően III. Béla király – a párizsi egyetem mintájára – emelt egyetemi rangra. Az ilyen típusú „egyetemek” működéséről igen keveset tudunk, legfeljebb valamilyen kár – például tüzeset – után kiutalt királyi adomány esetén említik források. Orvosi kara nem lehetett, tanári karát nem ismerjük. Feltehetően ezért is alapított egyetemet Pécsen Nagy Lajos király 1366-ban, amit a bolognai egyetem mintájára kívántak megszervezni. Az orvosképzéssel kapcsolatban nincs adatunk, semmi nyoma nincs, hogy itt orvosi kar létezett volna. Ebben szerepet játszott a török veszély, ami elriasztotta azt a délvideki és balkáni ifjúságot, akikre épült a pécsi egyetem vonzasköre. Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején már Buda lett a birodalom egyik jelentős művelődési központja, ami szorgalmazta az Óbudai Egyetem létrehozását (1395). Az 1410-ben kiadott pápai bulla expressis verbis szól az óbudai orvosi karról. 1448-ban Stock Miklós orvosdoktor és óbudai prépost lett az egyetem rektora. Jóllehet az orvosi oktatás részleteiről nem maradtak fenn írásos dokumentumok, biztos, hogy az egyetem megszűnéséig orvosképzés is volt.

A középkor negyedik magyar egyetemének megalapítása Mátyás király nevéhez fűződik Pozsonyban. Ez az oklevél Rómában kelt 1465. május 19-én, az ünnepélyes megnyitás 1467. július 20-án történt meg. A tanári karban több orvos is szerepelt, bár az orvosképzés részleteire vonatkozóan itt sem találunk részletes adatokat. Tény, hogy a pozsonyi egyetemen szerzett tudományos fokozatok általános értékűek voltak. Azonban a Mátyás által tervezett budai egyetemről alig van adat. Mátyás halála után a magyar királyság közállapota eleve kizárta az egyetemi oktatás fenntartását. Hunyadi Mátyás kultúrpolitikáját – igaz szerényebb körülmények között – az erdélyi fejedelmek folytatták: Báthory István erdélyi fejedelem Kolozsvárott 1582-ben főiskolát alapított, de ennek orvosi kara nem volt, bár bizonyos fokú orvosi ismereteket a filozófiai karon is lehetett szerezni.

A nagyszombati egyetem orvosi karának felállításáig a magyar orvosképzés számára eleve csak a külföldi egyetemek látogatása adódott, ennek formája a peregrináció (vagy az emigráció) volt, ami a reformáció korában a magyar orvosi élet szerves részeként jelentkezik. Cél a tudás megszerzése lett, vállalva az ezzel járó emigráció eshetőségét is, de az orvosi hivatást soha nem adták fel. A peregrinációt segítették az orvosi magániskolák, amik felkészülési lehetőséget nyújtottak. A Habsburg Birodalmon belül működő egyetemek csak a katolikusok számára nyújtottak diplomaszerezési lehetőséget, protestáns legfeljebb a licenciátus megszerzéséig juthatott el, mivel II. Ferdinánd király utasítására nem katolikus promócióra nem bocsátható, mivel nem ismeri el a *conceptio immaculata*-t (szepplőtelen fogantatás), így hitbéli okokból nem teheti le a nyilvános esküt, így nem kaphat diplomát. Ilyen vallási türelmetlenség miatt a protestáns tanulók távol tartották magukat a bécsi egyetemtől, ahol még a 18. század második felében sem avattak fel protestáns orvost doktornak. Ezen csak Van Swietennek sikerült változtatni.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem művelődéspolitikájának fontos tényezője a szervezett peregrináció és a fejedelmi székvárosban egy főiskola megalapítása lett. Ebbe a peregrinációba beleértendők az orvosjelöltek is. Ez nem új fejlemény az erdélyi fejedelmek oktatáspolitikájában, hiszen az előző évtizedekben is sokan keresték fel a német és németalföldi protestáns egyetemek orvosi karát. 1617-ben született meg az a fejedelmi törvény, amely a gyulafehérvári főiskola megalapítására tett ígéretet. A gyulafehérvári főiskolára 1623-ban már neves külföldi professzorokat hívtak meg: a főiskola rektora Ascanius Mihály orvosdoktor lett, aki később I. Rákóczi György udvari orvosa lett.

Ascanius alaposan felkészítette a külföldi orvosi tanulmányokra készülő ifjakat, de ez a felkészítés folyt több erdélyi kollégiumban is. Ennek kiemelkedő képviselője volt Kyr Pál, aki 1539–1559-ben Brassó város fizikusa és a híres Honterus-féle brassói kollégium filozófiatanára is volt. A Sanitatis studium című könyve kifejezetten az előbbi célt szolgálta. Ezen tanárok közé sorolható Pápai Paris Ferenc orvosdoktor, a nagyenyedi Bethlen-kollégium görög nyelv tanára, számos orvosi munka szerzője is, aki 35 évig tartó tanári munkája alatt számos diákját készítette fel az orvosi pályára. Rendszeresen adott elő élettant és higiénéiát. Friedrich von Monau brassói fizikus 1635-ben a brassói evangélikus kollégium tanáráként a természettudományok tantárgy keretén belül orvosi ismereteket is oktatott. Ebben a kollégiumban volt tanár Laskai Csókás Péter orvosdoktor is. A külföldi tanulmányok nem minden nehézség nélkül történtek: Bécs nem látta szívesen a magyar ifjakat, igyekezett azt adminisztratív úton akadályozni. 1725-ben elrendelték, hogy külföldi tanulmányokhoz a Helytartótanács és a bécsi kancellária engedélye szükséges, ahol a legnagyobb nehézségeket állították az ifjak elé. Így érthető, hogy a tanulni akaró ifjak álöltözetben, magukat iparos legénynek álcázva mentek külföldre, ahol 30 protestáns egyetem várta őket ösztöndíjjal. A hatalom félelme a külföldi egyetemek felvilágosodott légköre volt.

Az egyetem által biztosított ösztöndíj mellett a groningeni, a baseli, az utrechti egyetemeken a magyar protestáns hallgatók beiratkozási díját is elengedték, ami sok esetben jelentős összeget képezett. Nem szabad elfelednünk azt sem, hogy sok protestáns diák a magyar protestáns egyházak és főurak segítségével folytathatott tanulmányokat. Az orvosjelöltek többsége a tényleges egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt jeles és nagy tudású hazai orvosok tanítványa lett. Ebben az esetben valóban a tanulmányok megkezdését segítő bevezetésről volt szó, hogy ne teljesen felkészületlenül kezdje meg a hallgató egyetemi tanulmányait. Sok esetben a megkeresett orvos teljes elméleti és gyakorlati oktatást végzett tanítványával. Ebben az esetben jelentősen megrövidült az egyetemi tanulmány, a medikus sok esetben gyorsan megszerezte a tudományos grádust és a diplomát. Ez a felkészülési forma külföldön is ismert volt. Például Boerhaave is tartott fenn magániskolát. Ilyen orvosi magániskolát működtetett a felvidéki orvosdoktor és református lelkész Görgey Pál, amely iskola 1670-ig működött az Ung megyei Kapos községben. A legnevesebb és keresett orvosi magániskola Késmárkon működött Fischer Dániel irányításával. Itt tanult Gömöri Dániel is, aki két év alatt a jénai egyetemen orvosdoktori oklevelet szerzett. A 18. században híres magániskolát tartott fenn Moller Károly Ottó Besztercebányán, ahol Perliczy János Dániel és Moller Dávid Sámuel is el-sajátította a medicina alapjait. A 17. század végén különlegességnek számított Eperjesen Weber János iskolája, amit orvos- és gyógyszerészjelölteknek tartott fenn. Ezekben az orvosi magániskolákban a tanítványok részt vettek mesterük magánpraxisában is. Ebből a szempontból különös helyet foglalt el Erdély, hiszen majdnem mindegyik kollégium maga volt az orvosi magániskola, Nagyenyeden például Pápai Páriz Ferencnek voltak növendékei.

Az orvosi magániskolák bármilyen kitűnőek voltak, nem pótolhatták az egyetemi orvosképzést. Az 1636-ban megalapított nagyszombati egyetem szervezésénél Pázmány Péter sem zárkózott el az orvosi kartól, ellenben erre semmi különös törekvést nem tanúsított. A szükségesség gondolatát támogatta Kollonich Lipót esztergomi érsek is, hogy Magyarország kellő számú orvoshoz jusson. A már említett Perliczy János Dániel tervezete (1751) egy az egyetemről független orvosi karra (főiskola) gondolt, amit vagy Selmecebányán, vagy a pesti Invalidus-házban képzelt el, de később bekapcsolódott az egri Schola Medicinalis munkájába is. Perliczy 1751-ben Mária Teréziának megküldött

tervezetében felsorolta mindazokat az egészségügyi és gazdasági károkat, amelyeket a kellő számú és képzett orvos hiánya okoz, majd a hazai orvosképzés előnyeit sorolta fel. Ő az úgynevezett – az egyetemtől független – orvosi akadémiaformát ajánlotta, de ez csak egy kórház közelében volt elképzelhető. Ebben az intézményben a nyugat-európai képzési forma valósítható meg, meghatározott tanterv és kijelölt tankönyvek szerint. Ezt az elképzelést tükrözte az egri Orvosi Iskola, bár a nagyszombati egyetem orvosi karának felállításával ez az intézmény elsorvadt. Eddigi feltárt források szerint az egri orvosképzés teljesen szakított a spekulatív szemlélettel és módszerekkel, a gyakorlati oktatást és természettudományos ismereteket állította a képzés középpontjába.

Magyarország a században a vallási és politikai harcok, valamint a török ellen vívott háborúk színtere, önálló szellemi törekvésekről szó sem lehetett. Az orvosképzés vonatkozásában teljesen a külföldi egyetemekre voltunk utalva, a protestáns diákok a német és németalföldi egyetemekre és főiskolákra indultak tanulni. A 17. században újabb egyetemeket alapítottak Groningenben (1614), Utrechtben (1636), Harderwykben (1648), Bredában (1646), Gießenben (1607), Paderbornban (1616), Rintelnben (1621), Salzburgban (1622), Hernbornban (1654), Kielben (1665), Innsbruckban (1673), Halléban (1694). Ezek kisebb egyetemek voltak, melyeket magyarok csak gyér számban látogattak, leginkább Wittenberg, Lipcse, Jéna, Basel és Straßburg voltak keresettek. Az erdélyi kálvinisták a németalföldi egyetemeket keresték fel, ahol megindult a tapasztalati irányzat, előtérbe kerültek a közvetlen észlelés útján nyert ismeretek, s halomra döntötték a skolasztikus szörszálhasogatás maradványait. A természettudományok gyors haladása a filozófiai elméletek átförmálódását is eredményezte, új filozófiai rendszerek születtek a kutatási módszerek kidolgozására.

Hazánkban orvosi karral rendelkező egyetem nem volt, a katolikus és protestáns főiskolák nem rendelkeztek egyetemi jelleggel, bár a kassai és a nagyszombati jezsuita Collegiumok viselték az egyetemi megnevezést. A pápa nem adta meg nekik ezen kiváltságot, 1635-ben II. Ferdinánd császár és király viszont a nagyszombati főiskolát egyetemi rangra emelte. A hazai protestáns kollégiumokat a német tanulmányi rend szerint szervezték meg, így nem volt akadály a egyetemi tanulmányoknak. Más szervezetűek és szemléletűek voltak a katolikus iskolák: a jezsuita iskolákban elsősorban humán tárgyakat tanítottak, a hangsúly a latin és a görög nyelvek oktatásán volt, a reál tárgyakat Arisztotelész szerint oktatták, mindezeknek elegendőnek kellett lenni az egyetemi tanulmányokhoz. A protestáns kollégiumokban az orvosi ismeretek elsajátítása szempontjából nagy jelentőséggel bírtak a tanári munkát vállaló külföldi egyetemeken tanult orvosok. Ilyen volt Árkosi Tegző Benedek és Diemen Pál a kolozsvári unitárius gimnáziumban, Czanaki Máté, Tolnai István és Köpetzi János a sárospataki főiskolán, Enyedi Sámuel a gyulafehérvári Bethlen Collegiumban, Huszti Szabó István és Király István a debreceni Collegiumban, Moller Dávid Vilmos Pozsonyban, Pápai Páriz Ferenc Nagyenyeden, Praetorius M. Dávid Késmárkon, akiknek tanítványai közül számos híres orvos került ki. Hozzájuk hasonló orvos-tanárokkal nem találkozunk a katolikus iskolákban.

A 18. század jelentős változásokat hozott Magyarországra nézve: elbukott a Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc, ami végleg a Habsburg Birodalomhoz kötötte hazánkat. A magyar főnemesség egy része kipusztult, elszegényedett, míg a másik fele az udvarhoz csatlakozva elvesztette nemzeti jellegét. A köznemesség vagyoniilag és szellemileg tönkrement. A városi – zömében protestáns – polgárságot sújtotta az ellenreformáció térnyerése és a különféle vámrendszer. A török uralom alóli felszabadulás után az ország jelentős része siralmas képet mutatott: hatalmas területeken posványok, mocsarak és műveletlen pusztaságok terülnek el. Az erdélyi fejedelemséget a magyar király fennhatósága

alá helyezték, az elnéptelenedett területekre katolikus német telepéseket hoztak, akiknek létszáma gyengítette a protestánsok arányát. Az új telepések nemcsak földet, hanem adómentességet is kaptak, az állam minden segítséget megadott nekik az elvadult területek mezőgazdasági feljavításáért. Az államnak rendezni kellett a birtokviszonyokat, egységes közigazgatást, törvénykezést, iskolarendszert kellett létrehozni. A Helytartótanács megszervezésével (1724) a közigazgatás minden ágára kiterjedő központi kormányzék teremtődött a Bécsből jövő rendeletek legalizálására. A felvilágosult abszolutizmus szellemében az állam legfontosabb feladatai közé emelte a gazdaság, a műveltség és a közegészségügy feladatköreit. A csatornázás, a folyószabályozás már jelentős területeket mentesített a járványoktól, a városi, megyei, járási orvosok, sebészek és szülésznők intézményrendszere a lakosság egészségügyi ellátását biztosította, kiépítették a betegellátás infrastruktúráját, gyógyszerellátását, és biztosították a rendszerben résztvevők ellenőrzését, képzését. Ezek „eredete” már nem a Corpus Juris-ban, hanem a királyi rendeletekben és törvényekben gyökerezik. A 18. században jelentős változások történtek az orvostudomány terén, noha ezek gyökerei a 17. századi orvosi rendszerekre és elméletekre épültek.

Az orvostan fejlődése szempontjából jelentékeny változások következtek be: a medicina és az orvostudomány modernizálása szempontjából Itália sokat veszített korábbi elsőbbségéből, egyedül a pavai egyetem tartotta meg pozícióit, a francia egyetemi orvosi karokon hiányzott a gyakorlati klinikai oktatás, így hanyatlás következett be. Németalföld neves egyetemei közül Leiden és Utrecht tartja színvonalát, bár a század második felében a német egyetemeken hatalmas változások mentek végbe, elsősorban Friedrich Hoffmann, Georg Stahl és Albrecht Haller tevékenységének köszönhetően. A gyakorlati megfigyelést nélkülöző számos elmélet csak rövid ideig élt, sokkal jelentősebbek lettek az anatómia, az élettan és a gyakorlati orvostan területén elért eredmények.

A 18. században döntő változások következtek be az egyetemi orvosi karok szerkezetében: a korábbi gyakorlatnak megfelelően a rendelkezésre álló jövedelmek esetleges csökkenésétől tartó professzorok ellenezték az új orvosi tanszékek megszervezését vagy az új tantárgyak tanítását csupán fizetés nélküli decensek által. A század második felében egy-egy orvosi karon egy időben már 3-5 fizetett tanár működött, kiknek a fizetése – a mellékjövedelmeken kívül – évi 3-7 ezer márká volt. A klinikai oktatás a német egyetemeken csak a század közepén honosodott meg. Prágában 1745-ben kötelezték a orvosokat a betegek látogatására. Az első rendszeres klinikát Bécsben Van Swieten 1754-ben szervezte meg, ennek élére De Haent hívták meg.

Hazánkban az egyetemi utánpótlást biztosító középiskolai oktatás a 17. század végén átrendeződött. A Wesselényi-féle összeesküvést követő önkényuralom szét akarta rombolni a protestáns iskolákat. A hatalom tömegével vitte kényszermunkára a protestáns lelkészeket és tanárokat, az iskolák többségét elvették. Ezen az 1681. évi soproni országgyűlés keveset javított, a protestáns iskolákat csak az úgynevezett artikuláris helyeken engedélyezték, ott is csak alsóbb fokozaton. A Helytartótanács 1723-ban a maga felügyelete alá vonta az összes tanulmányi ügyet, ezzel kezdetét vette a tanügyi adminisztráció, ami a protestáns iskolákra nézve káros lett, hiszen az oktatásban csak a grammatikáig terjedő szakaszt engedélyezte. Középiskola csak királyi engedéllyel működhetett, így „visszaminősítették” a késmárki, bártfai, szebeni, selmeczi, körmöczi, beszercebányai gimnáziumokat, amelyekből a protestáns értelmiség java kikerült. A szigorú rendelkezés alól csak az evangélikusok eperjesi és pozsonyi líceuma, a reformátusok debreceni és sárospataki kollégiumai mentesültek. A katolikus középiskolák felett a jezsuiták (1772-ig) és az 1642-ben megtelepedett piaristák gyakoroltak felügyeletet. 1769-ig, a nagyszombati orvosi kar megszervezéséig, az előbbi iskolák kevés alapot adtak a kül-

honi orvosi tanulmányokhoz, ehhez a működő orvosi iskolák nyújthattak segítséget. Ekkor a protestáns ifjak külföldi tanulmányait a királyi hatóságok minden eszközzel akadályozták. Az érvényes tanulmányi rendelkezések ugyan nem tiltották meg a protestánsoknak a Monarchia katolikus egyetemeinek látogatását, így a közeli megreformált bécsi egyetem orvosi karán „megnövekedett” a magyar – nem katolikus – orvosok száma, csak az avatási eskünél kellett a katolikus vallásnak megfelelő fogadalmat tenni, amire a protestánsok nem voltak hajlandók, inkább távoztak. Ebben az időszakban a magyar protestánsok által a leglátogatottabb egyetem Halle lett. Ezt bizonyítják a korabeli adatok: Altdorfban három, Baselben öt, Erfurtban nyolc, Erlangenben tíz, Frankfurtban öt, Franekerben nyolc, Göttingenben hat, Halléban ötvennégy, Jénában harminckettő, Leidenben hét, Lipcsében nyolc, Wittenbergben hat, Straßburgban húsz protestáns hitű magyar ifjú szerzett orvosi diplomát, akiknek nem jelentéktelen része Bécsben is tanult.

Változás 1781-ben következett be: II. József 1781. évi türelmi rendelete révén, amely a nem katolikusoknak, vagyis evangélikus és református, valamint a görög keleti hitűeknek lehetővé tette az egyetemeken a doktorrá avatás lehetőségét, amennyiben a maguk vallása szerinti eskü szövegével teszik le, sőt 1782. június 3-án a szeplőtelen fogantatásra teendő esküt teljesen eltörölte. Ezekkel a rendeletekkel a király a doktori fokozat elérhetésének legfőbb akadályát szüntette meg nemcsak a nem katolikusokra, de a zsidókra nézve is, akik az 1782. január 12-én kelt rendelet szerint szabadon elnyerhették a jogi és az orvosi doktorátust.

A 17–18. században a magyar korona területén közel 400 végzett orvos működött, akik többségében protestáns vallásúak voltak, körülbelül ennyi volt a végzett katolikus orvosok száma is a Habsburg Birodalomban, ők katolikus egyetemeken tanultak. Ez az orvoslétszám aránytalanul kevésnek bizonyult az ország területéhez és lakosságának létszámához képest, aligha lehetett egy ország szervezett közegészségügyét rájuk bízni. A nagy pestisjárványok tapasztalatai bizonyítják, hogy a segítségül hívott – a nép szokásait, nyelvét alig ismerő – zömében katonaoszlopok segíteni nem tudtak. A kuruzslók, a „csodadoktor”-ok büntetlenül okozhattak helyrehozhatatlan károkat, hatalmas területek és városok voltak orvos nélkül. Az előbbi okok sürgették a közegészségügyi viszonyok rendezését, a magyar orvosi kar felállítását, egy – a korabeli színvonalnak megfelelő – modern orvosképzés megindítását. Ebben az időszakban már teljesen közömbös lett a vallási hovatartozás, a betegellátásban, a közegészségügyi feladatok teljesítésének területén csak a szakmai tudás számított.

IRODALOM

- Dr. DEMKÓ Kálmán: *A magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. Budapest, Dobrowsky és Franke, 1894.
- Nádudvari GYÖRÝ Tibor: *Az orvostudományi kar története 1770–1935*. Bp., Pázmány P. Egyetem, 1936.
- KAPRONCZAY Károly: *Az orvostörténelem századai*. Bp., Semmelweis Kiadó, 2010.
- MAGYARY KOSSA Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. I–V. köt. Bp., Orvosi Könyvkiadó, 1929–1995.
- MAJER Kolos Ferenc: *Az orvostudomány története*. Bp., Magyar Orvosi Könyvkiadó, 1927.
- SCHULTHEISZ Emil: *Az európai orvosi oktatás történetéből*. Bp., Semmelweis Kiadó, 2010.
- SZUMOWSKI Władysław: *Az orvostudomány története*. Budapest, 1939.